

PRUGBERGER TAMÁS

A munkajogi anyagi felelősség reformjának néhány problematikus kérdése*

I.

A téma időszerűsége és benne a Jubiláns korábbi kutatói szerepe

Nagy László professzor hosszú és sok témát felölelő igen tartalmas, ma is ívelő tudományos kutatói pályafutásának egyik központi témáját képezte a munkavállalók által a munkaviszonyuk alatt a munkavégzés közben a munkáltató sérelmére elkövetett károk elbírálásának a kérdése. E témakörből írt monográfiája 1964-ben jelent meg „Anyagi felelősség a munkaviszony keretében okozott károkért” címen a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó gondozásában.¹ E mű megjelenése óta majdnem három évtized telt el, miközben e téma bizonyos mértékig háttérbe került az 1990-ben bekövetkezett rendszerváltás utáni magyar munkajogi irodalomban. A magyar munkajogi kodifikáció és a jogirodalom is elsősorban azokkal a munkajogi jogintézményekkel kezdett foglalkozni és foglalkozik ma is, amelyeket európai uniós jogforrások – többnyire irányelvek – is rendeznek, márpedig a munkajogi anyagi felelősség intézményénél a jogharmonizációt kívánó vagy ajánló európai uniós jogforrás nem lelhető fel.

Ezért valamennyi európai uniós tagállam a saját nemzeti joga alapján szabályozza a munkaviszony keretében mind a munkáltató által a munkavállalónak, mind pedig a munkavállaló által a munkáltatónak okozott károk megtérítését. Mivelhogy a nyugat-európai államok jogában a munkajogi kárfelelősség – elmentésben a közép-kelet-európai szocialista jogfejlődéssel – sohasem szakadt el a polgári jogi kárfelelősség és kártérítés szabályaitól, a jogdogmatikai alapsztruktúra a munkavállalói kártérítési felelősségnél is mindvégig érvényesült.² Ezért a munkavállaló javára jelentkező több szempont szerint megindokolható,

* A tanulmány a T035263 sz. OTKA kutatás keretében készült

¹ NAGY L.: *Anyagi felelősség a munkaviszony keretében okozott károkért*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1964.

² Vö. 1952:32. tv., a többszörösen módosított 1967:III. tv., valamint az 1990:XXII. tv. ide vonatkozó szakaszaival.

méltányos felelősségcsökkenést a nyugat-európai államok a polgári jogi dogmatika alapján oldották meg. Nem így a közép-kelet-európai szocialista jogrendszert követő államok, amelyek a munkajogot elszakították a polgári jogtól, saját törvénykönyvvvel önálló jogággá téve azt. A munkavállaló által elkövetett károkozásnál – akceptálva a munkavállalót terhelő fokozott károkozási kockázat fennállását – a jogalkotó és a jogirodalom az objektív jellegű „culpa”-fogalom helyett bevezette a büntetőjogi vétkességi fogalmat, ahol gondatlan károkozás esetén már a törvény által meghatározott mértékben előre korlátozódik a kártérítés mértéke, továbbá eltérve az „exculpato”-tól, a károkozó munkavállaló vétkességi fokának bizonyítási terhét a munkáltatóra telepítette.

Ezt a megoldást alkalmazta az 1991. évi német újraegyesítés előtti NDK Munka Törvénykönyve is, amely az újraegyesítést követően átmenetileg egy éven át hatályban felmerült egy olyan álláspont, hogy az NDK Arbeitgesetzbuch-jának ezt a megoldását a Német Szövetségi Köztársaság egész területére ki kellene terjeszteni.³ Ez az álláspont nem került elfogadásra és megmaradt a német munkajognak a többi nyugat-európai kontinentális jogrendszerrel egyező az a polgári jogi alapelveken nyugvó megoldása, miszerint a munkáltatóval szembeni munkavállalói kárfelelősség továbbra is az „általában elvárhatóság” magyar felróhatósági kategóriának megfelelő „culpa” fogalmán nyugszik, amely alól a károkozó munkavállaló más károkozóhoz hasonlóan „exculpálhatja” magát, amely „exculpato” nemcsak a kárfelelősséget elrejtő vétkességkimentésre szorítkozik, hanem kiterjed a vétkesség enyhítésére is. A klasszikus és általános polgári jogi kártérítési felelősséggel ellentétben ugyanis a munkavállaló által a munkáltatójának a munkavégzés során okozott kárért fennálló megtérítési felelőssége a vétkesség enyhébb eseteiben bírói mérlegelés alapján enyhítésre, mérséklésre kerül.⁴

A magam részéről több írásomban is felvettem, hogy a mai, 1992. évi Munka Törvénykönyvének a korábbiakkal egyező (1952. évi és az azt felváltó 1967. évi Mt.) megoldását az itt vázolt nyugat-európai megoldással kellene kicserélni, mivel egyrészt a felelősség „ex lege” történő előre korlátozása felelősséget lazító tényezőként csökkenti a preventív hatásokat, másrészt a munkáltató terhére róni a vétkesség és fokának bizonyítását azért is abszurdum, mert egy rajta kívül álló teljesen szubjektív körülményt bizonyítani szinte lehetetlen. Most, hogy mind a Ptk. reformja és az Mt. kisebb reformja napirenden van, és hogy az új Ptk. a munkaszerződést is a polgári jogba kívánja integrálni, eljött az ideje annak, hogy most már a leendő polgári jogi kodifikációval összhangban újragondolásra kerüljön a munkavállalói kárfelelősség magyar szabályrendszerre.

³ Lásd BEYERMANN: Rechtsfolgen bei Störungen in den Arbeitsbeziehungen. *Arbeit und Arbeitsrecht*, 10/1990. 253–254. p.

⁴ MAYER-MALY T.: *Individualarbeitsrecht*. Wien–New York, 1987. 52–53. p.; 1/89. BAG. Grose Senat; 16.12.1993. Gem. Senat OG.s.

II.

A mai magyar és a nyugat-európai munkavállalói kárfelelősség dogmatikai kérdéseinek komparatív bemutatása

Célom egyértelműen az, hogy az idevonatkozó magyar szabályozás a kontinentális nyugat-európaihoz hasonlóvá váljon a polgári jogi elemek jelentős erősödése mellett. Ahhoz azonban, hogy helytálló és megalapozott javaslatokat adhassak, indokolt megvizsgálni az e téren megnyilvánuló kontinentális nyugat-európai jogelmélet és joggyakorlat alakulását.

A magyar kárfelelősségi jogelmélet – élén Eörsi Gyulával és Nagy Lászlóval – lényegében a XX. sz. 60-as és 70-es éveiben a nyugat-európai munkajogelmélet által is vallott azt a nézetet képviselték, hogy a munkavállaló kártérítési felelősségét a vétkesség enyhébb eseteiben csökkenteni a már említett magas károkozási kockázat miatt szükséges.⁵ Eme álláspont képviselői szerint a polgári jogi kártérítésnél alkalmazandó teljes reparáció elve nem érvényesülhet. Ugyanakkor a német-osztrák munkajogi kártérítési jogelmélettel szemben a holland-dán joggyakorlat a teljes reparációs elvet fenntartotta, azonban oly módon, hogy a munkavállaló a munkáltatótól a havi bérébe beépítve károkockázati pótlékot kap, amely pótlékot a munkavállaló köteles a munkáltató által megjelölt bankban elhelyezni. Károkozás esetén ez az összeg szolgál a kár megtérítésének fedezetéül. Közvetett módon tehát a felelősségkorlátozás elve itt is érvényesül.

Tekintettel azonban arra, hogy a közép-kelet-európai munkajogi kárfelelősségi rendszerek kármérséklési koncepciója a német-francia rendszerekhez, ezen belül pedig a magyar és német rendszerhez áll közelebb az eurokonformitás jegyében nálunk végrehajtani kívánatos reform. A német (nyugat-német) judikatúrában párhuzamosan két irányzat állt korábban és áll ma is szemben egymással. Az egyik korábban túlnyomóan ható irányzat értelmében a munkajogi kártérítési jog is az általános polgári kártérítési jognak a része, de a munkavállalói kártérítés esetében a munkavállalót a munkavégzés során terhelő megnövekedett felelősségi kockázat miatt a felelősségcsökkentés méltányossági alapon, speciális munkajogi szabályként jelenik meg.⁶

A másik irányzat viszont abból a tényből, hogy a munkajogi kártérítési felelősség is szerves része a polgári jogi kártérítési jognak az következik, hogy a munkavállaló által a munkavégzés során okozott károk esetében is a polgári jogi kártérítés szabályainak kell töretlenül érvényesülnie. Figyelembe véve azonban, hogy a munkavállaló nem a saját elgondolása, hanem a munkáltató útmutatása és utasítása alapján végzi a munkáját és általában a munkáltató által

⁵ EÖRSI GY.: *A jogi felelősség alapproblémái*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961.; NAGY: 1. sz. jegyzetben hiv. mű.

⁶ RÜDIGER KRAUSE: Geklärte und ungeklärte Probleme der Arbeitnehmerhaftung. *Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht (NZA)*, 11/2003. 578. p.

ellenőrzött olyan munkaterületen, ahol a megfelelő munkafeltételek megszervezése a munkáltató feltétele, ezért a munkáltatónak is az üzem működésével kapcsolatos kockázatot viselnie kell. Ebből következik az, hogy a munkáltatótól elvárható, hogy olyan munkafeltételeket teremtsen, amelyek minimalizálják a munkavállaló által gondatlanságból és kifáradásból eredő dekoncentráltóság okán elkövetett károkozásokat.⁷ Itt tehát lényegében két rizikófaktor találkozik egymással. Az egyik a munkavállaló tartós munkavégzése során felfokozódó kárfelelősségi kockázat, míg a másik a munkáltatón nyugvó üzemeltetési, működés megszervezési kockázat. Míg az első irányzatnál a munkavégzési kockázati tényező jelentett nagyobb súlyt a bírói gyakorlatban, addig a mai bírói gyakorlat a Szövetségi Munkaügyi Bíróság (Bundesarbeitsgerichtshof = BAG) nagytanácsának legújabb döntése alapján nagyobb súllyal az üzemi kockázat jelenik meg.⁸ Míg az első irányzat elméleti megalapozása túlnyomórészt Mayer-Maly munkásságára vezethető vissza,⁹ addig az utóbbit Sandmann alapozta meg.¹⁰ Újabban azonban Sandmann alapján Brors egy olyan szintetizáló kármegosztási elméletet dolgozott ki, mely szerint a munkavállaló azzal, hogy a munkaszerződést megkötö, számol az előre nem látható károkozási kockázatokkal, ami azonban megoszlik a munkáltatót terhelő üzemi kockázattal. Ezért főszabályként a munkavállalónak a munkáltató irányában fennálló kártérítési felelősségénél a polgári jogi kármegosztás érvényesül az átlagosnál fokozottabb mértékben alkalmazva. Ez alól csak akkor van kivétel a munkavállaló terhére, ha külön megállapodás megkötésével felvállalja az őt terhelő kockázatért való teljes helytállást.¹¹ Így növekszik a custodia felelősség irányában mind az NSZK-ban, mindpedig nálunk a leltárhiányért fennálló felelősség. A munkavállaló felelősségének szélesítése lényegében megfelelne a mai neokonzervatív gazdaság filozófiájának, amire irányuló törekvéseket a szakszervezetek ágazati kollektív szerződésekkel Franciaországban¹² és Németországban,¹³ de máshol is el tudnak szegni. Rüdigen Krause ugyanakkor felhívja a figyelmet arra a közgazdasági körülményre, hogy a munkáltatónak a gazdasági tevékenységből fakadó profitképződés folytán a munkavállaló által okozott kár „abszorbeálódik”, azaz elenyésczik, nem így azonban a munkavállalónál. Ez a körülmény még a nagyobb nem szándékolt károkozás esetén is indokoltta teszi szociális szempon-

⁷ KRAUSE: uo.

⁸ KRAUSE: i. m. 579. p.

⁹ MAYER-MALY: *Archiv für die zivilistische Praxis*, 114, 163. p.

¹⁰ SANDMANN: *Die Haftung von Arbeitnehmer*. Geschäftsführer und leitende Angestellte, 2001. 156. és köv. pp. (átvéve KRAUSE-tól 579. p.).

¹¹ BRORS: *Die Abschaffung des Fürsorgepflicht*. 2002. 88. és köv. p. (átvéve KRAUSE-tól 580. p.).

¹² *Iura Europae* (Droit du Travail – Arbeitsrecht). Edition Chasseurs technique iuris. Paris, H. C. Beck Verlag, München, I. 30.30-26.

¹³ KRAUSE: i. m. 580. p.

tokra figyelemmel a kármegosztásnál a nagyobb terhet a munkáltatóra telepíteni.¹⁴

III. A munkavállaló kártérítési felelősségét érintő magyar jogi szabályozás reformjának egy javasolt koncepcionális kísérlete

1. A polgári jogon belül a kötelmi jogi és a deliktuális felelősség viszonylatában addig, amíg a munkajog önálló jogágakkénti kezelése volt az uralkodó doktrína, a munkajogi anyagi felelősséget is mind az elmélet, mind a jogi szabályozás, mind pedig a gyakorlat is kevésbé szerződésen alapuló felelősségként kezelte. Ma, amikor egyre inkább előtérbe kerül az a nézet, hogy a munkajog a polgári jognak egyik szakága és komoly formában szó van arról, hogy a munkaszerződés a Ptk. rekodifikációja során bekerül a kötelmi jog különös részében szabályozott egyes szerződések közé,¹⁵ a munkajogi felelősséget is egyre erőteljesebb mértékben szerződésen és nem deliktumon alapuló civiljogi felelősségként kezeli a szakmai közvélemény. Mégis az elmondható, hogy a hosszabb időtartamra szóló „állapotszerződéseknel”, mint amilyen a bérlet, a haszonbérlet, a tartós vállalkozás és megbízás, valamint a munkaszerződés is, mennél hosszabb időre szól a szerződéses jogviszony, annál inkább deliktuális színben tűnik fel a szerződéses kapcsolatból fakadó kötelemsértésből eredő felelősség. Ettől azonban még a felelősség továbbra is kötelmi felelősség marad. A két felelősségi forma azonban a ma hatályos magyar Ptk-ban nincsen mereven elhatárolva egymástól. A Ptk. 318. §-ának (1) bekezdése kimondja, hogy a szerződésszegésből eredő kártérítési felelősségnél a deliktuális felelősség szabályait kell alkalmazni.

A Ptk. rekodifikációja során a kártérítés intézményét újra fogalmazó Lábady Tamás koncepciójában a deliktuális és a kötelmi jogi felelősség egymástól történő elválasztásának a koncepciója jelenik meg.¹⁶ Ennek a helyénvalóságát Szalma József, Bíró György és Miskolczi-Bodnár Péter előadása egyaránt megkérdőjelezte.¹⁷ Emellett az első Lábady kodifikációs koncepció a jelenleg a Ptk. 339.§-án alapuló és vétkességre alapozott általános kártérítési felelősség esetében a felróhatóságnak az általában elvárhatóság szerinti objektívizáltan szubjektív kritériumát tovább kívánta objektívizálni a felelősség szintjét az „általában elháríthatatlanságig” felemelve. Ez esetben a „casus minor” rendki-

¹⁴ KRAUSE: 580. p.

¹⁵ Az új Ptk. koncepciója (2001. november 8. Kod. Főbiz. ülésén elfogadott szöveg. (Továbbiakban: K.) Negyedik könyv, III. rész, 7 pont, Magyar Közlöny, 2002. január 31. 15. sz. II. kötet, 148. p.

¹⁶ K. Második rész, B.) IX. 5/cd. MK. 131. p. + Negyedik rész III. MK. 155. s. köv. p., valamint a Lábady K. második változata. „Ötödik rész. Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért. Kézirat, 2003. június.

¹⁷ *Polgári jogi oktatók tanácskozása*. Miskolc, 2003. június 6. Szalma.

vül szűk területre zsugorodott volna általánosságban, amelynél már csak a veszélyes üzemi felelősség esetében szűkül még tovább, ahol az objektív felelősség alól csak az ismert három klasszikus kimentés, az elháríthatatlan külső erőhatalom, az elháríthatatlan neki felróható magatartása, vagyis a három „vis maior”-i formula esetében nem áll fenn a kárt okozó felelőssége.¹⁸

Lábady újabb koncepciók javaslataiban ez akként módosul, hogy a deliktuális kártérítési felelősség esetében továbbra is a jelenlegi általában elvárhatóság szerinti felróhatósági felelősség marad meg a kártérítési felelősség magasabb felróhatósági mércéhez kötött speciális eseteivel együtt, ideértve a veszélyes üzemi felelősséget is. A szerződésszegésből eredő kártérítési felelősség esetében azonban továbbra is az előbb ismertetett magasabb mércéjű kártérítési felelősség érvényesülne.¹⁹ Tekintettel arra, hogy a munkaszerződés és az annak alapján keletkező munkajogviszony esetében – összhangban a munkaszerződésnek várhatóan a Ptk.-ban történő beemelésével – a munkajogi kárfelelősségnél is elvben az általában elháríthatatlanság szerinti megemelt felelősségi szint szóba kerülhet.

2. Ennek és a jelenlegi nyugat-európai megoldások tükrében kívánom kritikailag megvizsgálni az Mt.-nek mind a munkavállalónak munkáltatóval, mind pedig a munkáltatónak a munkavállalóval szemben fennálló kárfelelősségi szabályait, amelyek jelentős mértékben eltérnek a Ptk. deliktuális és szerződési felelősségi szabályaitól. Az Mt. mai kártérítési szabályai semmiben sem utalnak a Ptk. kártérítési szabályaira. Míg a Ptk. 339. §-a értelmében a felróhatósággal kifejezett vétkességi kategória az objektivizáltan szubjektív culpa és annak különböző a közfelfogás alapján általános mérceként objektíve megítélt enyhébb és súlyosabb fokozatai (culpa lata, culpa levis, culpa levissima, illetve culpa gravis, culpa gravios), amely alapján ítéli meg a nyugat-európai államok munkajoga a munkavállaló kártérítési felelősségét,²⁰ addig a magyar Mt. szerint a büntetőjogi vétkességi fogalom érvényesül teljes mértékben azzal, hogy a munkavállaló csak szándékos kárelkövetés esetén felét teljes mértékben, míg gondatlan elkövetés esetén „ex lege” korlátozott mértékű a felelősség, ami alapszinten az egy havi átlagkereset feléig terjed, amit munkaszerződéssel másfél, kollektív szerződéssel pedig 6 havi átlagkereset összegére növelhető 6166-168.66. Az is egy eltérés a polgári jog általános kárfelelősségi szabályaitól, hogy nem a vétkesség kimentés, vagyis az „exculpacio” érvényesül, hanem a kárt elszenvedett munkáltatónak kell a kárt okozó munkavállaló vétkességét és vétkességének szándékos vagy gondatlan fokát bizonyítani. Ezzel szemben a

¹⁸ Vö. a 2. sz. jegyzettel.

¹⁹ K. második változat „ötödik rész. 2003. június + eredeti második rész B.) IX. 5/c. MK. 138. p.

²⁰ Összefoglalva e kérdést az egyes az egyes országok forrásokkal alátámasztott adataival fel dolgozva lásd PRUGBERGER: A magyar munkajogi kártérítési felelősség átalakításának problematikája külföldi megoldások tükrében. *Állam- és Jogtudomány*, XL/3–4. sz. (1999.) 229–233. p.

nyugat-európai államokban a munkavállalót a munkáltatójával szemben terhelő kártérítési felelősségnél, ha a kárt okozó munkáltató sikerrel „exculpálni” tudja magát, illetve „culpája” enyhébb fokát bizonyítani képes, a bírói gyakorlat hasonlóképpen mérsékli a kártérítés összegét,²¹ mint ahogy ezt a magyar Mt. teszi. A különbség azonban az, hogy míg a nyugat-európai jogban ezt egyedi mérlegelés mellett egyedi ügyekben a bíróság teszi, addig Magyarországon – a többi posztkommunista közép-kelet-európai államhoz hasonlóan a mérséklést normatív módon előre meghatározva jogszabály teszi meg, ami generál preventív szempontból megkérdőjelezhető, mert felelőtleniséget generál.²² Ebből kiindulva álláspontom szerint a magyar megoldást a nyugat-európai megoldáshoz hasonlóan indokolt lenne olyként megváltoztatni, hogy a munkáltatójának kárt okozó munkavállaló a Ptk. 339. §-ában rögzített általános kártérítés szabályai szerint feleljen, ha nem úgy járt el a munkavégzés során, ahogy ez valamennyi hasonló munkakört betöltő munkavállalótól általában elvárható. Azt pedig, hogy a kárt okozó munkáltató így járt el, neki kelljen vétkességkimentéssel bizonyítania, úgyszintén azt is, hogy „culpája” enyhébb fokú. Ez utóbbi esetre nézve a hosszú ideig tartó monoton munkafolyamatból eredő általánost meghaladó nagyobb kockázatra tekintettel²³ a nyugat-európai bírói gyakorlathoz hasonlóan²⁴ szintén helyet adnék a mérséklésre, de csak bírósági mérlegelés alapján esetileg elbírálván, nem pedig előre meghatározott normatív alapon. Részleges normatív alapon történő felelősség-korlátozást a francia jogban ismeretes, az is azonban csak kollektív szerződéssel történhet, és amely csak akkor érvényesül, ha a károkozó „culpája” enyhébb fokát bizonyítani tudja.²⁵

Az eddig elmondottak *összegezősképpen* és annak figyelembevételével, hogy a szerződésszegésből eredő kártérítési felelősség esetében a Ptk. jelenlegi 339. §-ához viszonyítva egy jóval szigorúbb alapon álló vétkességi felelősség jog fog várhatóan érvényesülni, ha a munkaszerződés a rekodifikáció során bekerül a Ptk.-ba, de lege ferenda helyesnek látszana, ha a Ptk. a munkavégzésnél fennálló fokozott károkozási kockázatra figyelemmel a munkavégzés során a munkavállaló által előidézett károkért fennálló felelőssége annak ellenére, hogy ez a felelősség a jövőbeli Ptk. kontextusában munkaszerződés-szegésből, vagyis szerződésszegésből eredőnek fog minősülni, indokolt lenne továbbra is a vétkességi szintet enyhébb megítélés szerint kezelni. Ez – miként az eddigiekből is kitűnik – nem jelenti azt, hogy az Mt. jelenlegi konstrukcióját tartanák továbbra

²¹ Uo.

²² A nyugatnémet szakirodalomban felvetődött a mai magyar megoldáshoz hasonló NDK-beli megoldás átvétele, ami erre hivatkozással került elutasításra. Vö. BERGERMANN, Bei Störungen in der Arbeitsbeziehungen. *Arbeits und Recht*, 10/1990. 253–254. p.

²³ NAGY L.: A kártérítés csökkentése a dolgozók anyagi felelőssége esetén. *Jogtudományi Közlöny*, 1964/4. sz. 81–89. p.; EÖRSI GY.: *Elhatárolási problémák az anyagi felelősség körében*. KJK. Bp. 1962. 150–151. p.

²⁴ Lásd a 6. sz. jegyzetet.

²⁵ Uo.

is fenn. Az a szubjektív büntetőjogias vétkességi kategóriával, a gondatlanság esetében a felelősséget *ex lege* előre korlátozó *exculpatiat* mellő megoldással, amely a már kifejtettek szerint szigorítani szükséges. Ennek a szigorítási célkitűzésnek teljesen megfelel a Ptk. jelenlegi 339. §-ában kialakított konstrukció, vagyis a vétkességkimentésen alapuló és az általában elvárhatóság alapján álló felróhatósági elbírálás. A munkaszerződésből eredő általános munkavállalói kárfelelősség tekintetében a szabályokra, vagyis az általános deliktuális felelősségre utalással kellene kivételt tenni a szerződésszegésből eredő, Lábady által szigorúbbá tenni javasolt kötelmi kártérítési felelősség alól. Ugyanakkor a pénztárosi és az értékezelői munkakörben dolgozók által prezentált hiányért nemis kárért fennálló, jelenleg az Mt. 169. §-ban az általános *curtodia* felelősség analógiájára alapozott vétkességtől független objektív felelősség alapján álló *exculpatios* kártérítési felelősséget továbbra is megtartva, a szerződésszegésből eredő szigorítandó kötelmi felelősség (adott helyzetben elháríthatatlanság) körébe lenne indokolt vonni.

Az itt felvázolt jogszabályszerkesztési megoldásnál a munkajog vonatkozását érintve elkerülhetetlen a már említett előttem elhangzott előadások szerzői által bírált utalás. De csak itt. Általánosságban ugyanis megalapozottnak és következetesnek tartom a deliktuális és a kötelmi felelősség egymástól való elhatárolását, ha az utóbbinál a felelősség vétkességi/*culpativ* jellege teljesen elenyészik. Ennélfogva a két felelősségi-felróhatósági kategória egymástól történő szétválasztása szükségszerű.

3. Még itt szükséges foglalkozni a *culpa in contrahendo* és a *culpa ex contractu* felelősség munkajogi relevanciájával. A Ptk. 348., a 398. és a 475. §-ok értelmében a vállalkozó és a megbízott az általa jogszerűen igénybevett alvállalkozója, illetve közreműködője által a megrendelőnek/megbízónak okozott kárért a megrendelő irányában a kártérítés általános szabályai szerint, a kötelmi felelősségnél utalva a deliktuális felelősségre, annak alapján felel [Ptk. 318. § (1) bekezdés]. Ha a munkavállaló okoz kárt „*ex contractu*” a munkáltató megrendelőjének szintén a teljes reparáció alapján a munkáltató felel. Itt tehát különbség nem áll fenn. Különbség csak a regresszigenynél jelenik meg, mivel a vállalkozó/megbízott az általa jogszerűen alkalmazott közreműködőtől teljes reparációt igényelhet, addig a munkáltató a munkavállalójától „*ex contractu*” károkozás esetében a jelenlegi szabályok értelmében gondatlan elkövetésnél főszabályként csak korlátozott kártérítést követelhet. Emellett valamennyi esetre jellemző, hogy az „*ex contractu*” közreműködői károkozás esetében a vállalkozóval/megbízottal szerződést kötő fél csak vele szemben támaszthat szerződésszegés címén igényt, míg közreműködővel szemben legfeljebb csak deliktuális alapon. Az újabb Lábady-féle rekodifikációs javaslatot figyelembe véve a megrendelő/megbízó a közreműködővel szemben deliktuális alapon nem a szigorúbb kötelmi, hanem az enyhébb felelősségi alakzat szerint léphet fel kártérítési igényrel. Ez a probléma különös élel akkor jelentkezik, amikor a vállalko-

zó/megbízott cég fizetéseképtelenné válik, felszámolás alá kerül, vagy más okból kifolyólag megszűnik. A nyugat-európai jogok – így pl. a német jog is „in thesi” lefektetve egyetemleges felelősséget állapít meg a közreműködő terhére. Ez vonatkozik az „ex contractu” munkavállalói közreműködésre is. Ezt a szabályt is indokolt lenne a magyar jogba, mégpedig az új Ptk.-ba is ilyen tartalommal beépíteni.

Ami a „culpa in contrahendo” illeti, a nyugat-európai megrendeléseknél általánosan elfogadott gyakorlat, hogy a megrendelő a szerződés megkötése előtt a vállalkozó-szállító/megbízotti cégtől részletes költségkimutatást és árajánlatot (Contenvorschlag) kér.

Ennek az összeállítását, illetve az elkészítését rendszerint a cégtulajdonos valamelyik munkatársára bízta. Ha ebből kifolyólag a megrendelőt/megbízót kár éri, az ebből eredő kárát is egyetemleges felelősség mellett akár a munkáltatóval, akár pedig a tényleges elkészítővel szemben közvetlenül érvényesítheti, mind a két irányban a teljes reparációs igény előterjesztésének előterjesztésének lehetőségével élve. A közreműködő munkavállaló részéről mindegy, hogy megrendelő érvényesíti vele szemben a kártérítési igényt vagy pedig regresszió alapján a munkáltató, mivel a szerződés elkészítésében közreműködő általában vezető állású besorolást kap a cégnél és így mindenképpen a felelőssége felfokozott jellegű lesz. mindenesetre ezt a kérdést nem ártana a nyugat-európai gyakorlat, pontosabban a német szabályozás mintájára rendezni az új Ptk.-ban.

4. Ami a munkavállalót terhelő leltárihiányfelelősséget illeti, a magyar jog a kontinentális nyugat-európai jogok mintájára bevezette a hiányfelelősségi megállapodást. E megállapodás megkötése nélkül a leltárvagyont kezelő a hiányért a munkavállalói károkozás általános szabályai szerint felel csak. Vagyis a munkáltatónak kell bizonyítania a leltárkezelő vétkességét a hiány előidézésében és ha ez a vétkesség gondatlan jellegű, a felelőssége csak korlátozott. Mármost az esetben, ha a Ptk.-ba a munkaszerződés bekerül és egyúttal elfogadásra kerül a módosított Lábady-féle rekodifikációs kártérítési koncepció a szerződésszegési felelősség objektivizálódása következtében értelmét veszti a leltármegállapodás, hacsak a jogalkotó nem mondja ki, hogy a leltárt kezelő az esetben, ha vele a munkáltató nem köt leltárkezelői megállapodást, a felelőssége az adott helyzetben általában elvárhatóság szintjén marad, vagyis a munkavállalóra a már többször hivatkozott károkozási veszélyhelyzetre tekintettel privilégiumként átvitelre kerülő deliktualis felelősségi szabályok – lényegében a Ptk. jelenlegi 339. §-a érvényesülne.

Két megoldás volna tehát e téren de lege ferenda járható. Az egyik, hogy az 1990 előtti magyar joghoz vagy a jelenlegi angol joghoz és a ma hatályos magyar Ktv.-ben szabályozott köztisztviselő leltárkezelőhöz hasonlóan magán a kezelés ténye által fennállna a kezelő objektív felelőssége és eltörlésre kerülne a leltárkezelői megállapodás, vagy pedig e megállapodás további fenntartása mellett, ha a leltárkezelő ilyen megállapodást aláírt, felelőssége az általában

elháríthatatlanság szintjére növekedne és objektivizálna. Ilyen megállapodás megkötése hiányában viszont felelőssége az adott helyzetben általában elvárhatóság szintjére csökkenne. A magam részéről ez utóbbi megoldás mellett foglalkozok állást, amely a szerkezetét tekintve a mai megoldáshoz hasonlítana.

5. Áttérve végezetül a munkáltatót a munkavállalójával szemben terhelő kártérítési felelősségre, itt a konstrukció jelenleg kettős. A felelősség egyik ága a munkavállalót a munkavégzés során érő házak megtérítésére irányul, ami túlnyomórészt a munkabaleseteket öleli fel és a munkáltató felelősségét lényegében a veszélyes üzemi felelősség (Ptk. 345. s köv. §) analógiájára építi fel, míg a munkáltatói felelősség másik ágát a munkavállaló által a munkahelyre bevitt tárgyakért fennálló megőrzési (iustodia) kötelezettség képezi, ami a szállodai felelősség analógiájára épül fel. A nyugat-európai jogban a munkáltatónak a munkavállalók irányában fennálló felelőssége hasonló. Ehhez képest azonban a magyar jog két vitatható kivételt ismer, ami a munkáltató javára szól.

Az egyik a felelősség első típusával függ össze, mivel az Mt. 175. §-a a 10 munkavállalónál kevesebbet foglalkoztató munkáltató felelősségét kivonja a vétkességtől független objektív felelősség alól és lényegében a Ptk. 339. § szerinti felelősség analógiája szerint rendezi. Ezt a kivételezést meg kellene szüntetni, nemcsak amiatt, mert jogdogmatikailag következetlen, hanem azért is, mert a baleseti statisztikák – miként Kiss György is utal rá²⁶ – azt mutatják, hogy a legtöbb üzemi baleset e vállalati körből kerül ki.

A másik problematikus kérdés, hogy a munkáltató megtilthatja-e a munkáltatójának, hogy a szokásos használati tárgyakon túlmenően más tárgyakat és a szokásosnál nagyobb értékeket a munkahelyre beviessenek. A nyugat-európai jogok az ilyen nagyobb értékek bevitelét lehetővé teszik, ami elől a munkáltató csak akkor térhet ki, ha az ilyen bevitelnek nincsen kellő indoka. Ha viszont arra indok van, a munkáltató nem tilthatja meg az ilyen értékek bevitelét, viszont az ilyen értékekért a munkáltató csak akkor felel, ha azt vele előzetesen közli és őrzésre átadja neki a szállodai letéti felelősség szabályai szerint, amit a nyugat-európai munkajog analógiaképpen alkalmaz. A magyar Mt.-ben is hasonló szabály érvényesül azonban az Mt. 176. §-ának (2) bekezdése szerint megtilthatja a munkáltató a szokásos és a szokásosnál nagyobb értéket képviselő tárgyaknak a munkahelyre történő bevitelét. Ennek illetően történő kimondásával nem értek egyet. Előfordul ugyanis olyan helyzet, hogy a munkavállalónak a munkakezdés előtt azért kell nagyobb összeget kivenni a bankból, mert lakásvásárlás miatt délután a munkaidő lejártá után fizetnie kell, munkavégzésének befejezési idejére viszont a bank bezár. Ilyen kényszerhelyzet lehet az is, hogy egy hölgy este színházi előadásra készül, viszont lakása a munkahelyétől távol van és így nincs ideje hazamenni átöltözködni. Ezért kénytelen estélyi ruháját és ékszereit a munkahelyére bevinni. Ezekben az esetekben – tekintettel

²⁶ KISS: *Munkajog*. Osiris, Bp. 2000. 241–242. p.

arra, hogy kellő indok fenn áll a szokásost meghaladó tárgyak vagy értékek munkahelyre történő bevitelére – a munkáltató nem tagadhatja meg azt. Elvárhatja azonban azok bevitelének előzetes közlését és azt, hogy a munkáltató őrzésre átadja neki. Ennek megfogadása szerintem az Mt. 5. §-ában meghatározott rendeltetésellenes joggyakorlást jelent a munkáltató részéről. Az egyértelműség érdekében azonban helyes lenne az Mt. 176. §-ának (2) bekezdését oly módon kiegészíteni, hogy a szokásosnál nagyobb értékű tárgyak bevitelét és őrzésbe vételét a munkáltató akkor tagadhatja meg, ha a bevitel szükségességét a munkavállaló nem tudja kellő módon alátámasztani.

TAMÁS PRUGBERGER

PROBLEMATISCHE FRAGEN DES REFORM VON DER ARBEITSRECHTLICHE HAFTUNG

(Zusammenfassung)

Der erste Teil des Artikels würdigt und analysiert der Vorschungstätigkeit von Professor Ladislau Nagy, der auch in diesem Thema mehrere Werke geschrieben hat. Nachher der Verfasser kritisiert die ungarische arbeitsrechtliche Haftungsregelung vergleichend mit der Regelung der Mitgliedsstaaten von der EU. Der Autor zeigt hin, daß bei der Haftungsregelung das Arbeitnehmers gegen den Arbeitgeber die gesetzlich versicherte Haftungsbeschränkung und der Beweislast des Arbeitgebers statt der Exculpation des Arbeitnehmers lockert der Général- und Specialprevention. Ausserdem bei der Arbeitgeberhaftung deswegen ist problematisch, weil bei der Kleinunternehmen die Objektivshaftung kommt nicht zur Geltung, obwohl die Arbeitsunfälle in diesem Gebiet treten am häufigsten vor. Bei der Analysierung hat der Verfasser das neues Konzept der allgemeine Haftungsregelung in Anspruch genommen, weil er möchte, wo möglich ist, die arbeitsrechtliche Haftung mit der bürgerrechtlicher harmonisieren.